

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Старченко Олександр Вікторович

УДК 343.98.084:35.07

**МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ
У СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі криміналістики Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Бахін Володимир Петрович,
Національна академія Державної податкової служби України,
професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Волобуєв Анатолій Федотович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
криміналістики, судової медицини та психіатрії;

кандидат юридичних наук, доцент
Бірюков Валерій Васильович,
Луганський державний університет
внутрішніх справ, начальник кафедри криміналістики.

Провідна установа: Київський національний університет
внутрішніх справ, кафедра
криміналістики, МВС України (м.Київ).

Захист відбудеться 30 березня 2007 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий 27 лютого 2007 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Литвинов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реформування правоохоронної діяльності в Україні вимагає оптимізації системи відповідних правовідносин, зокрема у діяльності слідчого, у вигляді конкретних заходів, які мають сприяти уникненню негативних тенденцій у цій найважливішій для українського народу галузі суспільної діяльності. Ці перетворення мають забезпечувати реалізацію та захист прав людини і громадянина, прав та законних інтересів суб'єктів кримінального процесу, правоохоронних органів та їх посадових осіб, інших юридичних осіб і держави в цілому. Відповідний комплекс проблем виникає у процесі зовнішньої взаємодії слідчого ОВС. Цей вагомий елемент організації діяльності слідчого завжди мав важливе криміналістичне та процесуальне значення.

Побудова демократичного суспільства та розвиток ринкових відносин вимагає перегляду наявної системи взаємодії слідчого не лише в рамках системи МВС, а системи боротьби зі злочинністю в цілому, структурними елементами якої є правоохоронні органи, інші структури державної влади, місцевого самоврядування та інститути громадянського суспільства. При цьому слід враховувати специфічний характер відповідних правовідносин, що виникають під час такої взаємодії. До того ж сучасний стан зовнішньої взаємодії слідчого певною мірою зумовлений історичним розвитком системи досудового слідства в Україні, особливо у перші роки становлення незалежної держави, що істотним чином зумовило сучасну ситуацію в цій сфері.

Наукове розв'язання питань правового та організаційного забезпечення взаємодії слідчого ОВС, зокрема її зовнішньої складової, має сприяти вдосконаленню як системи законодавства, яке регулює суспільні відносини в цій сфері, так і підзаконних та відомчих актів, норми яких регулюють окремі напрямки зазначеної діяльності. Відсутність законодавчого акта, норми якого регулювали б взаємодію правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, потреба у підзаконних актах, які б відповідно до сучасних умов регламентували зовнішню взаємодію слідчого, зумовлюють необхідність відповідних проектів та концепцій.

Невирішеною залишається проблема загальної концепції сутності, принципів, характеру, завдань та форм зовнішньої взаємодії слідчого. Ситуацію ускладнює також відсутність усталеної правозастосовної практики в цій сфері. Проблемним є визначення ролі та місця недержавних суб'єктів зовнішньої взаємодії слідчого, особливо в сучасних умовах побудови демократичної, правової держави та громадянського суспільства.

Вивчення питань організаційних та правових засад зовнішньої взаємодії слідчого ОВС у нашій країні тривалий час залишалося неповним та деякою мірою фрагментарним. Більшість наукових праць, присвячених взаємодії слідчого, є ідеологічно зашореними та застарілими. Окремі сучасні аспекти взаємодії розкрито в працях вітчизняних науковців, але комплексних монографічних

досліджень, присвячених організаційно-правовим засадам зовнішньої взаємодії слідчого ОВС, дотепер, на жаль, не проводилось.

Важливе значення у дисертаційному дослідженні мали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Р.С. Белкіна, В.В. Бірюкова, С.В. Бородіна, О.П. Бушана, Л.А. Висоцької, Л.З. Вірнхоста, А.Ф. Волобуєва, О.М. Городиського, В.М. Гребенюка, О.Д. Дорошенка, О.Л. Дудникова, О.О. Дульського, О.О. Зуєвої, О.В. Київця, В.П. Корж, С.О. Кравчука, О.І. Леженіної, Г.А. Матусовського, І.Л. Олійник, О.А. Романова, В.О. Романюка, А.С. Сизоненка, Ф.Л. Сініцина, С.М. Степіна, Ю.В. Стеценка, В.Ю. Шепітька, І.І. Ясинова та інших фахівців з криміналістики, кримінального процесу, теорії управління, оперативно-розшукової діяльності, конституційного, адміністративного, кримінального права, державного управління. Урахування новітніх наукових досягнень слугуватиме подальшому вдосконаленню практичного вирішення питань зовнішньої взаємодії слідчого ОВС.

Окреслення завдань та функцій компетентних органів у взаємодії зі слідчим ОВС сьогодні є неможливим у повному обсязі через відсутність належного рівня організації та управління такою взаємодією, що зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження цих явищ як у практичному, так і теоретичному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Програми розвитку відомчої освіти та вузівської науки на період 2001-2005 рр., затвердженої наказом МВС України від 11.05.2001 № 365. Дослідження відповідає тематиці наукових досліджень МВС України (п.119 розділу 2.8; п.268, п.271 розділу 12.5), Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розгляду і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004-2009 рр., затверджених наказом МВС України від 05.07.2004 № 755, з урахуванням положень Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 рр., затвердженої Указом Президента України від 25.12.2000 № 1376. Дослідження проведено згідно з Планом науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення основних засад сучасної наукової концепції зовнішньої взаємодії слідчого ОВС, а також внесення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення організаційного та правового забезпечення зовнішньої взаємодії слідчого, зміцнення його статусу та ролі як необхідної форми реалізації цієї посадовою особою владних повноважень.

Досягнення мети обумовлює вирішення автором таких основних завдань:

– аналіз природи, джерел, мотивації, особливостей такого соціально-управлінського феномену, як взаємодія, визначення її форм;

- визначення поняття, мети, завдань та принципів, з'ясування сутності та правової природи зовнішньої взаємодії, яку здійснює слідчий ОВС;
- уточнення кола та класифікації суб'єктів, які беруть участь у зовнішній взаємодії слідчого ОВС;
- визначення організаційно-правових особливостей міжнародної взаємодії слідчого, її основних форм;
- розкриття особливостей взаємодії слідчого ОВС з органами слідства, дізнання, оперативно-розшуковими, адміністративними та контрольно-ревізійними підрозділами правоохоронних органів, що не входять до системи МВС;
- аналіз чинного законодавства та відомчих нормативних актів для визначення правових засад, які регламентують зовнішню взаємодію слідчого ОВС, з'ясування природи правовідносин, що виникають під час цієї взаємодії;
- характеристика взаємодії слідчого з територіальними громадами, громадськими організаціями та засобами масової інформації в умовах демократичної правової держави та громадянського суспільства;
- встановлення об'єктивних та суб'єктивних факторів, що ускладнюють ефективне здійснення зовнішньої взаємодії слідчим ОВС, розробка пропозицій щодо усунення або мінімізації відповідного негативного впливу.

Об'єктом дослідження є діяльність слідчого ОВС у процесі зовнішньої взаємодії з правоохоронними органами та іншими державними структурами під час розкриття та розслідування злочинів.

Предметом дослідження є нормативно-правове регулювання та організаційне забезпечення відносин, що виникають і реалізуються під час здійснення слідчим ОВС зовнішньої взаємодії.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали діалектична теорія пізнання соціально-правових явищ і традиційні загальнонаукові методи: історико-правовий (для дослідження мети та розвитку зовнішньої взаємодії слідчого), порівняльний аналіз (для визначення змісту та меж зовнішньої взаємодії, стану її здійснення в різних правоохоронних та слідчих органах), логіко-юридичний (для визначення правової природи зовнішньої взаємодії, відповідних правовідносин), статистичний (для аналізу показників взаємодії, зокрема зовнішньої, органів досудового слідства), узагальнення позицій, анкетних матеріалів та матеріалів первинного обліку. Під час розв'язання окремих теоретичних і прикладних завдань використано методи конкретно-соціологічних досліджень: вивчення кримінальних справ, анкетування, опитування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що вперше в сучасній українській криміналістичній науці проведено монографічне комплексне дослідження зовнішньої взаємодії слідчого органів внутрішніх справ. У дисертації обґрунтовано низку новітніх положень і висновків, що мають формальні ознаки наукової новизни, а також істотно розширюють і поглиблюють

зміст, структуру та понятійний апарат теорії криміналістики. До найбільш суттєвих здобутків дисертації слід віднести такі:

вперше:

- визначено характеристики та здійснено класифікацію зовнішньої взаємодії слідчого як своєї форми взаємин слідчого та інших суб'єктів;
- констатується, що процесам зовнішньої взаємодії слідчого заважають як суб'єктивні (відсутність нормативного та організаційного забезпечення, перманентна реформа та нестабільність системи правоохоронних органів), так і об'єктивні чинники, причому наявність останніх зумовлена сутністю та завданнями різних соціальних систем, які перетинаються під час зовнішньої взаємодії слідчого;
- проаналізовано зовнішню взаємодію слідчого з територіальними громадами, незалежними засобами масової інформації, громадськими об'єднаннями та іншими суб'єктами, на підставі чого звернуто увагу на обмеженість процесуальних можливостей слідчого під час такої взаємодії;

удосконалено:

- поняття, сутності та змісту взаємодії слідчого, як особливої форми реалізації ним власної компетенції та повноважень;
- підхід, відповідно до якого доводиться, що зовнішня взаємодія слідчого не може бути вичерпно врегульована нормами кримінально-процесуального законодавства, що обумовлює необхідність урахування інших правових джерел такого регулювання;
- розглянуто міжнародну взаємодію слідчого як особливу форму його зовнішньої взаємодії, її форми та проблемні моменти, серед яких звернуто увагу на відсутність належного нормативно-процесуального і фінансового забезпечення;

з принципово нових позицій розглянуто:

- коло суб'єктів зовнішньої взаємодії слідчого, до яких віднесено правоохоронні та інші державні органи, що не входять до системи МВС, а саме – органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадські об'єднання, засоби масової інформації та інші структури, що водночас не є об'єктами кримінально-процесуальних відносин;
- проблеми організації взаємодії слідчого ОВС зі слідчими та оперативно-розшуковими підрозділами інших правоохоронних органів, на підстав чого вказано на необхідність більш ретельного адміністративно-правового забезпечення цих процесів та усунення окремих вад вітчизняного процесуального законодавства, зокрема подвійної підслідності окремих складів злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції є певним внеском у

розвиток науки криміналістики, оскільки розширюють і поглиблюють уявлення про сутність, зміст і специфіку зовнішньої взаємодії слідчого ОВС. Результати дослідження можуть бути використані:

- з науково-дослідною метою – для подальшої розробки науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо законодавчого врегулювання зовнішньої взаємодії слідчого ОВС;
- у законотворчій роботі – під час внесення змін і доповнень до чинного КПК, а також у процесі доопрацювання проекту КПК України, внесення змін до законів України та розробки підзаконних нормативних актів, що визначатимуть компетенцію окремих правоохоронних органів;
- у навчальному процесі – під час викладання та написання окремих розділів підручників і навчальних посібників з курсів „Криміналістика”, „Кримінальний процес України”, „Судові, правоохоронні та правозахисні органи України”.

Матеріали дисертаційного вже використовуються при викладанні навчальних дисциплін з курсу „Криміналістика” та спецкурсу „Організація розкриття та розслідування злочинів” Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри криміналістики та міжкафедральних семінарах в Донецькому юридичному інституті Луганського державного університету внутрішніх справ. Окремі положення дисертації оприлюднено на міжвузівській науково-практичній конференції студентів, курсантів та слухачів за темою „Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю” (28 березня 2003 року) у Донецькому інституті внутрішніх справ, всеукраїнській науково-практичній конференції за темою „Проблеми розкриття та розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів” (30 жовтня 2003 року) у Донецькому юридичному інституті та міжнародній науково-практичній конференції за темою „Науковий потенціал світу” (1-15 листопада 2004 року) у м. Дніпропетровську.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження автором опубліковано 8 робіт, з яких 5 статей – у наукових виданнях, віднесених ВАК України до категорії фахових, 3 тези доповідей опубліковано у збірниках матеріалів конференцій.

Структура роботи обумовлена метою та предметом дослідження, відповідає логіці наукового пошуку та вимогам ВАК України. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 222 сторінки, з яких: основний текст – 180 сторінок; список використаних джерел – 315 посилань на 32 сторінках; додатки – на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, вказано наукову новизну, практичне значення та апробацію одержаних результатів.

Перший розділ “Теоретичні проблеми взаємодії” складається з трьох підрозділів, у яких дається аналіз історичних аспектів форм та методів взаємодії слідчого у правовій системі України, розглядаються поняття, зміст, принципи та форми взаємодії слідчого, а також визначається поняття зовнішньої взаємодії слідчого ОВС з іншими суб’єктами, які не входять до системи МВС.

У підрозділі 1.1. *“Історичний розвиток зовнішньої взаємодії слідчого органів внутрішніх справ”* розглядаються шляхи виникнення та розвитку форм взаємодії в системі органів внутрішніх справ і органів слідства України. Автором зазначено, що розвиток взаємодії слідчого в історичному аспекті більшість авторів розглядає в контексті історії створення слідчо-оперативних груп. Вказується, що взаємодію слідчого протягом тривалого часу розуміли як суто організаційний аспект, що не потребує особливої правової регламентації.

На основі аналізу форм та методів взаємодії слідчого в правовій системі України в роботі виділяються дорадянський, радянський та сучасний періоди розвитку такої взаємодії. Дореволюційний період характеризується введенням посади судового слідчого, наділеного широкими повноваженнями, зокрема у сфері зовнішньої взаємодії. Радянський період, в залежності від зміни статусу слідчого та завдань досудового слідства у цілому можна розподілити на декілька етапів:

- період з 1917 р. до 1928 р. характеризується наявністю слідчих підрозділів як у суді, так і в правоохоронних органах;
- у період з 1928 р. до початку 1960-х рр. слідство з адміністративного підпорядкування органам суду надійшло до підпорядкування прокуратури; водночас слідчі підрозділи виникли і у оперативних структурах НКВС;
- у період 1963 р. по 1968 р. слідчі підрозділи, створені в реформованій системі внутрішніх справ, характеризувались певною автономією;
- періоду з 1968 р. до 1990 р. притаманно наділення керівництва органів внутрішніх справ правом управління проведенням попереднього слідства, залишення повноважень прокуратури як такого органу, що наглядає за слідством.

Сучасний пострадянський період відзначається введенням безпосереднього судового контролю за здійсненням попереднього слідства, збереженням наглядових повноважень прокурора, зміною порядку порушення кримінальних справ, підслідності, спробою розмежувати досудове слідство та дізнання. Як зазначається автором, неодноразові докорінні зміни системи управління досудовим слідством протягом ХІХ-ХХІ століть спричинили відсутність усталених правових форм та традицій міжвідомчої та внутрівідомчої взаємодії слідчих органів внутрішніх справ.

У підрозділі зауважується, що особливістю сучасної вітчизняної моделі досудового слідства в МВС є підпорядкованість слідчих підрозділів територіальним підрозділам міліції, що дещо спрощує відомчу взаємодію в системі органів внутрішніх справ, хоча, з іншого боку, не сприяє

забезпеченню процесуальної незалежності слідчого. Автор зазначає, що розв'язання питань взаємодії слідчих та інших підрозділів МВС насамперед шляхом вжиття адміністративно-управлінських заходів, є у вітчизняній системі кримінального процесу історично обумовленим, але не завжди раціональним та ефективним явищем.

У підрозділі 1.2. *“Поняття, зміст, принципи та форми взаємодії слідчого”* розглядається етимологія поняття взаємодії слідчого. Робиться висновок, що змістом взаємодії слідчого як виду його взаємопов'язаності з іншими суб'єктами є діяльність різних ланок (елементів) декількох соціальних організаційних систем, що полягає в узгодженні та координації властивих їм форм діяльності, спільному використанні сил, прийомів і методів, спільній участі в розробленні та здійсненні комплексних заходів, спрямованих на одночасне розв'язання задач, що виникають під час процесуальної діяльності слідчого, та власних соціальних завдань вказаних систем.

Визначається перелік основних принципів взаємодії слідчого, до яких належать:

- своєчасність організації взаємодії;
- економія процесуальних і оперативно-розшукових засобів (взаємодія не є потрібною, якщо вона недоцільна);
- погодженість і динамічність планування взаємодії;
- відносна незалежність учасників взаємодії, розмежування їхньої компетенції та підпорядкування їх виключно закону;
- індивідуалізація процесуальних, організаційних і тактичних форм взаємодії;
- персональна (особиста) відповідальність учасників взаємодії;
- комплексне використання учасниками взаємодії наявних у їхньому розпорядженні сил і засобів;
- неприпустимість делегування учасниками взаємодії своїх обов'язків іншим особам;
- добір учасників взаємодії з урахуванням їх психологічної і мовної сумісності;
- нерозголошення даних досудового слідства, методів і засобів оперативно-розшукової діяльності.

Автором зазначається, що в сучасній взаємодії слідчого виділяються оперативні, організаційні, процесуальні й тактичні форми. До оперативних форм взаємодії у роботі віднесено:

- самостійне здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів та негайне інформування слідчого про їх результати;
- виконання оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого;
- здійснення оперативними підрозділами розшуку обвинувачуваного за дорученням слідчого;
- проведення оперативно-розшукових заходів відносно осіб, затриманих за вчинення злочину, та осіб, узятих під варту;

- застосування оперативних заходів з метою забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві і проходять за кримінальною справою, яка перебуває у провадженні слідчого.

У підрозділі проаналізовано наступні процесуальні форми взаємодії слідчого ОВС:

- виконання доручень слідчого іншими підрозділами правоохоронних органів;
- виконання оперативними підрозділами доручень, пов'язаних із проведенням слідчих дій в інших районах і містах, а також невідкладних слідчих дій;
- виконання оперативними підрозділами та слідчими запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій і правоохоронних органів, запитів повноважних державних органів, установ та організацій на проведення оперативно-розшукових заходів;
- проведення експертиз в експертних установах органів внутрішніх справ.

До організаційних форм взаємодії слідчого автор відносить:

- створення спільних оперативних, слідчо-оперативних груп чи бригад;
- надання практичної допомоги місцевим слідчо-оперативним групам і бригадам з боку центральних органів та структур;
- організація участі фахівців правоохоронних органів у проведенні слідчих дій та участі слідчих у проведенні дій оперативного характеру;
- використання нормативної та матеріальної бази функціонування спільних оперативних, слідчо-оперативних груп чи бригад;
- розроблення поточної документації звітної, оперативного та процесуального характеру.

Тактичні форми взаємодії слідчого розкриваються у підрозділі в контексті:

- створення реального механізму прийняття та реалізації спільних рішень у межах взаємодії;
- розроблення оперативно-тактичних планів і тактичних операцій;
- проведення спільних слідчих та оперативно-розшукових заходів, що мають риси оперативно-тактичних операцій;
- спільне проведення цільових спеціальних операцій, регламентованих відомчими актами;
- спільний виїзд слідчих і працівників розшуку до інших міст, регіонів для виконання комплексу дій, тактичних операцій, оперативно-розшукових та інших заходів.

Робиться висновок, що розв'язання проблем зовнішньої взаємодії залежить від чіткого розуміння об'єктивної різниці між зазначеними формами взаємодії слідчого з іншими суб'єктами. Урахування цього дозволить встановити чіткий порядок та механізм взаємодії слідчого з підрозділами правоохоронних структур під час розкриття та розслідування злочинів, чітко визначити обов'язки і відповідальність кожного суб'єкта взаємодії за невиконання покладених на нього законом обов'язків, виключити дублювання, нераціональне використання сил і засобів.

У підрозділі 1.3. *“Зовнішня взаємодія слідчого як одна з форм боротьби зі злочинністю в сучасних умовах”* досліджуються окремі питання взаємодії слідчого, як форми протидії злочинності, здійснюється спроба проаналізувати з нових позицій певних аспектів зовнішньої взаємодії. Автором робиться висновок, що під зовнішньою взаємодією слідчого слід розуміти таке здійснення ним функцій, яке відбувається за участі, сприяння, за допомогою або у співпраці осіб чи організацій, які мають визначений соціально-правовий статус, не належать до системи МВС та не беруть участі в системі кримінально-процесуальних відносин як її суб’єкти, передбачені КПК.

В рамках підрозділу зауважується, що на практиці виникає багато проблемних питань у ході взаємодії слідчого з підрозділами правоохоронних структур стосовно процесу розслідування та розкриття злочинів. Серед таких питань основним є ухилення оперативних служб правоохоронних структур від виконання доручень слідчих або формальне їх виконання. Автором зазначається, що організаційно-правове забезпечення зовнішньої взаємодії слідчого ускладнюється самою природою цієї взаємодії, яка має міжвідомчий, багаторівневий та диспропорційний характер.

У підрозділі виділяються три системи, у межах яких діє слідчий МВС: система ОВС, система кримінально-процесуальної юстиції, що діє в рамках визначених КПК правовідносин, загальнодержавна система правоохоронних та інших органів, яка виконує функції боротьби зі злочинністю. Автор доводить, що взаємодія слідчого в межах перших двох систем не може бути визнана зовнішньою в силу їх структурованості та цілісності, тісних зв’язків між суб’єктами, наявності в останніх визначеного соціально-правового статусу.

У контексті наведеного робиться висновок, що норми кримінально-процесуального закону не можуть бути єдиним джерелом правового забезпечення зовнішньої взаємодії слідчого. Окремі джерела її регуляції містяться в конституційних, оперативно-розшукових, адміністративних законодавчих актах. Автором підкреслюється, що у сучасній правовій системі України важливе місце в регулюванні зовнішньої взаємодії слідчого посідають міжвідомчі акти у формі спільних наказів МВС та інших установ та відомств.

Другий розділ “Взаємодія слідчого з державними органами у процесі розслідування злочинів” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *“Взаємодія слідчого з правоохоронними органами”* зазначається, що питання взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами України є найменш дослідженим та водночас найбільш проблемним аспектом зовнішньої взаємодії слідчого, що має як суб’єктивні, так і об’єктивні причини.

Стверджується, що організаційними формами взаємодії слідчого ОВС та інших правоохоронних органів слід вважати:

- надання слідчому (групі слідчих) ОВС на час слідства або проведення окремої слідчої дії (окремих слідчих дій) для надання допомоги та сприяння, а також для виконання оперативно-розшукових та

інших заходів працівників (працівника) оперативно-розшукового підрозділу (оперативно-розшукових підрозділів), фахівців та працівників інших правоохоронних органів;

- створення слідчо-оперативних груп різного призначення і складу;
- узгоджене планування і проведення процесуальних дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів під час перевірки і розгляду заяв (повідомлень) про злочини та в ході їх розкриття та розслідування;
- спільну організацію розшуку злочинців “за гарячими слідами” з використанням даних огляду місця події та іншої інформації про злочин;
- взаємне інформування учасників взаємодії та спільне обговорення ними даних кримінальної справи, висунання версій, визначення найбільш дієвих способів їхньої перевірки процесуальним і оперативно-розшуковим шляхом.

Автором виділяються окремі напрямки, в яких зовнішня взаємодія слідчих ОВС сьогодні має досить позитивний досвід. Це передусім взаємодія зі структурами, які раніше входили до системи МВС, зокрема з органами дізнання або із спеціальними правоохоронними структурами. До таких органів належать органи пожежного нагляду та структури Державного департаменту з питань виконання покарань. Водночас у підрозділі підкреслюється актуальність взаємодії з органами Державної прикордонної служби для розв’язання завдань в окремих регіонах або за напрямками правоохоронної діяльності як з органом, що здійснює оперативно-розшукові заходи та дізнання. Як позитивний, охарактеризовано досвід комплексної міжвідомчої взаємодії, в якій беруть найактивнішу участь слідчі ОВС. Автором зазначено, що вона здійснюється для реалізації конкретних загальнодержавних стратегічних програм профілактичної спрямованості.

У підрозділі обґрунтовується, що найбільш проблемними є аспекти взаємодії з органами прокуратури та СБУ як з органами досудового слідства (а з СБУ і як з органом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність). Автором зазначено, що поліпшення ситуації в цій сфері можливе лише після реформування системи прокуратури та ліквідації кримінально-процесуального інституту альтернативної підслідності. Водночас висловлюється думка щодо недоцільності створення єдиного органу досудового слідства.

У підрозділі 2.2. “Взаємодія слідчого ОВС з іншими державними органами та об’єднаннями громадян” автором класифікуються відповідні суб’єкти зовнішньої взаємодії слідчого, визначається правова база такої взаємодії, надається характеристика основних її напрямків; характеризуються інтереси вказаних суб’єктів, які може задовольнити така взаємодія, та цілі досудового слідства, що можуть бути при цьому реалізовані.

Автором проаналізовано стан взаємодії слідчого ОВС із банківськими структурами та контрольно-ревізійними органами та зазначено, що узагальнення практики розслідування відповідних злочинів дає підстави констатувати недосконалість та навіть суперечливість окремих

правових актів. Іншою обставиною, що ускладнює відповідну взаємодію автор називає відсутність в Україні єдиної цілісної незалежної системи органів фінансового контролю. У підрозділі констатується актуальність питання дотримання комерційної та банківської таємниці під час співпраці фінансових та контрольних структур зі слідством.

Дисертантом зазначено, що взаємодія слідчого з громадськими формуваннями з охорони правопорядку та засобами масової інформації в сучасних умовах набуває актуальності як в рамках профілактики злочинів, так і у криміналістичній тактиці. У підрозділі вказується, що ці види зовнішньої взаємодії слідчого ускладнюються відсутністю механізмів заохочення громадян та працівників засобів масової інформації, відсутністю відповідних навичок у слідчого тощо.

У підрозділі 2.3. *“Міжнародне співробітництво у розслідуванні злочинів”* досліджуються питання міжнародної взаємодії слідчого. Автор висвітлює найбільш актуальні її аспекти, виходячи, в першу чергу, з реальних потреб практичної діяльності слідчих ОВС. При цьому проаналізовано матеріали практики міжнародної взаємодії слідчого та узагальнено статистику такої взаємодії у 2003-2006 рр. Дисертантом зазначається, що міжнародна взаємодія слідчого ОВС є формою міжнародної правоохоронної діяльності ОВС, яка, у свою чергу, є складовою міжнародної правової допомоги.

У підрозділі зазначено, що предметом такої взаємодії слід вважати потреби, які виникають у процесі розслідування різних категорій злочинів: міжнародних, таких, що мають міжнародний характер, та інших злочинів із іноземним елементом. Аналіз підслідності злочинів за чинним КПК України та матеріалів практики дозволяє стверджувати, що участь слідчих ОВС у кримінальному провадженні міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру є значно меншою порівняно із участю слідчих СБУ та прокуратури. Автор доводить що майже в усіх кримінальних справах, за якими слідчим проводиться міжнародна взаємодія, слідство ведеться по злочинах загального характеру з іноземним елементом.

Автором стверджується, що зміст міжнародної діяльності слідчого ОВС становлять:

- видача правопорушників і засуджених осіб іноземним державам та екстрадиція осіб, відносно яких ведеться кримінальне переслідування, або притягнутих до кримінальної відповідальності, до України;
- передання та отримання провадження за кримінальними справами;
- виклик або надання свідків, потерпілих, цивільних позивачів тощо;
- надання та виконання процесуальних доручень різного характеру.

У роботі зроблено висновок, що проблемними аспектами міжнародної взаємодії слідчого є: питання мови (перекладу) процесуальних дій та документів; невідповідність кримінально-процесуальних норм законодавства різних країн; затягування інкорпорації норм

міждержавних та міжвідомчих угод; відсутність загальноприйнятих алгоритмів взаємодії та єдиних зразків документів, що укладаються за такої взаємодії.

ВИСНОВКИ

В результаті дисертаційного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України та практики його реалізації, теоретичного осмислення ряду наукових праць різних галузей знань, автором сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення організаційно-правового та методологічного забезпечення діяльності у сфері зовнішньої взаємодії слідчого органів внутрішніх справ. До основних з них можна віднести наступні:

1. Зовнішня взаємодія слідчого органів внутрішніх справ є особливою формою взаємодії, що виходить за межі системи кримінального судочинства та перебуває поза компетенцією системи правоохоронних органів України; до суб'єктів такої взаємодії слідчого ОВС, слід віднести правоохоронні та інші державні органи, що не входять до системи МВС. Крім того, таким суб'єктами є органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, комерційні та банківські структури, засоби масової інформації, інші структури та їх посадові особи, що водночас не є об'єктами кримінально-процесуальних відносин.
2. Зовнішня взаємодія слідчого не може бути вичерпно врегульована нормами вітчизняного кримінально-процесуального законодавства. Саме тому вкрай необхідним є систематизація правових джерел такого регулювання, які містяться в нормативних актах муніципально-правової, адміністративно-правової, фінансово-правової спрямованості, та приведення їх до відповідності нормам кримінально процесуального закону.
3. Фізичні особи, які не мають спеціального статусу посадової або службової особи, не можуть бути окремими суб'єктами зовнішньої взаємодії слідчого, оскільки у відносинах слідчого з фізичними особами останні виступають в ролі учасників процесу (свідки, поняті, фахівці тощо). Сутність зовнішньої взаємодії полягає в тому, що її стороною є суб'єкти, які не можуть бути учасником процесу, а це властиво, насамперед для юридичних осіб.
4. Під час зовнішньої взаємодії слідчого з територіальними громадами, незалежними засобами масової інформації, громадськими об'єднаннями, досить важко визначити природу актів, які регулюватимуть відповідні процеси та будуть обов'язковими для обох сторін. Обмеженість застосування в цих випадках адміністративного примусу та обмеженість процесуальних можливостей слідчого під час такої взаємодії обумовлюють необхідність пошуку механізмів стимулювання відповідних суб'єктів до надання слідчому допомоги в реалізації його процесуальних інтересів; таке заохочення може носити як матеріальний, так і інший характер.

5. Процесам зовнішньої взаємодії слідчого заважають як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники. До останніх слід віднести відсутність нормативного та організаційного забезпечення, перманентну реформу та нестабільність системи правоохоронних органів, відсутність нового кримінально-процесуального законодавства, яке відповідало б стандартам демократичної правової держави та вимогам європейської спільноти. Крім того, об'єктивні труднощі полягають у різній сутності та завданнях тих соціальних систем, які перетинаються під час зовнішньої взаємодії слідчого (наприклад, структур банківській галузі, органів місцевого самоврядування, громадських організацій тощо).

6. Міжнародну взаємодію слідчого визначено як особливу форму його зовнішньої взаємодії, що відбувається насамперед при розслідуванні кримінальних справ з іноземним елементом, носить двосторонній характер та відбувається у формах екстрадиції, передачі кримінального переслідування, наданні доказів та інших матеріальних об'єктів і документів, забезпеченні можливості спілкування слідчого з учасниками процесу (свідками, потерпілими тощо). Водночас слід відрізнити міжнародну процесуальну взаємодію слідчого і так звану поліцейську (оперативну) взаємодію, яка відбувається здебільшого в рамках обміну інформацією, надання та виконання оперативних доручень.

7. Зовнішня взаємодія слідчого з комерційними та банківськими структурами і контрольно-ревізійними органами ускладнюється різними факторами, зокрема, недосконалістю та навіть суперечливістю відповідних правових актів, що регулюють аспекти комерційної та банківської таємниці, відсутністю в Україні єдиної цілісної незалежної системи контрольно-ревізійних органів тощо.

8. Взаємодія слідчого органів внутрішніх справ з органами дізнання та досудового слідства, які не входять до системи МВС, ускладнюється невирішеністю проблеми альтернативної підслідності у вітчизняному кримінальному процесі та відсутністю відповідного нормативного забезпечення. Особливий характер носить взаємодія слідчого ОВС із слідчими підрозділами прокуратури, що обумовлено одночасним виконанням цим правоохоронним органом функцій нагляду за досудовим слідством у системі МВС та провадженням досудового слідства слідчими прокуратури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ:

Статті у наукових фахових виданнях

1. Старченко О.В. Зовнішня взаємодія в слідчій діяльності як умова боротьби із сучасною злочинністю // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. Донецьк: ДІВС при ДонНУ, 2003. № 1. С. 120-128.
2. Старченко О.В. Взаємодія слідчого з правоохоронними структурами в розкритті й розслідуванні злочинів // Вісник Луганської академії внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ: ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України, 2004. – Вип. 1. – С. 197-204.

3. Старченко О.В. Історія виникнення і розвитку перших форм взаємодії в системі внутрішніх справ України в боротьбі зі злочинністю // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2004. № 3 (17). С. 19-25.
4. Старченко О.В. Склад суб'єктів та основні напрями зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності щодо профілактики злочинів // Вісник Запорізького юридичного інституту. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2004. № 4 (29). С. 251-258.
5. Старченко О.В. Проблеми міждержавної взаємодії слідчих органів // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. Донецьк: ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. № 1. С. 259-269.

2. Інші статті, тези виступів на конференціях і семінарах

1. Старченко О.В. Організація зовнішньої взаємодії в слідчій діяльності у боротьбі з економічною злочинністю // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: Матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів і слухачів. – Донецьк: ДІВС МВС України, 2003. – С. 143-147.
2. Старченко О.В. Взаємодія слідчого з правоохоронними структурами у справах про злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів // Проблеми розкриття та розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Донецьк: ДЮІ МВС України при ДонНУ, 2004. С. 282-286.
3. Старченко О.В. Питання залучення громадськості до взаємодії зі слідчим ОВС у профілактиці злочинів // Науковий потенціал світу: Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Т. 51: Право. С. 53-54.

АНОТАЦІЇ

Старченко О.В. Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2007.

Дисертацію присвячено дослідженню інституту зовнішньої взаємодії слідчого ОВС в процесі розслідуванні злочинів. Робота містить низку теоретичних положень та практичних рекомендацій, сформульованих у результаті комплексного аналізу судово-слідчої практики останніх років, наявних наукових досліджень та досвіду інших країн у боротьбі зі злочинністю. Автор досліджує криміналістичний та кримінально-процесуальний зміст зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності.

У роботі розглянуті теоретичні аспекти категорії взаємодії, викладено історичний розвиток інституту взаємодії слідчого. Аналізуються нормативно-правове регулювання та організаційне забезпечення відносин, що виникають і реалізуються під час здійснення слідчим ОВС зовнішньої взаємодії. Визначено поняття, принципи, форми зовнішньої взаємодії слідчого ОВС. Висвітлюються проблемні питання у міжнародній взаємодії слідчого, взаємодії слідчого ОВС з правоохоронними органами та деякими державними структурами.

Ключові слова: взаємодія слідчого, відомчі нормативні акти, державні органи, зовнішня взаємодія, кримінальний процес, міжвідомча взаємодія, міжнародне співробітництво, правоохоронні структури, слідчі доручення.

Старченко А.В. Место и роль внешнего взаимодействия в следственной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2007.

Диссертация посвящена исследованию особенностей внешнего взаимодействия следователя ОВД при расследовании преступлений. Работа содержит ряд теоретических положений и практических рекомендаций, сформулированных в результате комплексного анализа судебно-следственной практики последних лет, имеющихся научных исследований и опыта других стран в борьбе с преступностью. Автор на основе анализа научной литературы по вопросам внешнего взаимодействия в области борьбы с преступностью, практики деятельности правоохранительных и других государственных органов, национального законодательства Украины и других стран исследует криминалистическое и уголовно-процессуальное содержание внешнего взаимодействия в следственной деятельности.

В диссертации осуществлен анализ нормативно-правового регулирования и организационного обеспечения отношений, возникающих и реализующихся во время осуществления следователем ОВД внешнего взаимодействия. В работе рассмотрены теоретические аспекты категории взаимодействия, изучено историческое развитие института взаимодействия следователя в Украине.

Автор рассматривает нормативно-правовое регулирование внешнего взаимодействия следователя, включающее в себя соответствующие нормы международных соглашений, Конституции и законов Украины; подзаконных нормативных актов высших и центральных органов власти, а также ведомственные нормативные акты, при этом особую роль имеют межведомственные приказы, положения и инструкции. В работе также анализируется организационное обеспечение взаимодействия следователя, которое содержит в себе такие

управленческие компоненты, как направленность взаимодействия, его мотивацию, формы, методы, средства, принципы внешнего взаимодействия.

Диссертант разграничивает внутреннее и внешнее взаимодействие следователя ОВД, руководствуясь в первую очередь представлениями о централизованности управленческой системы МВД и целостности взаимосвязей между субъектами уголовно-процессуальных отношений. В диссертации указывается, что регулирование и организационное обеспечение внешнего взаимодействия связано с объективными теоретико-правовыми и управленческими проблемами. При этом констатируется, что внешнее взаимодействие следователя ОВД во время раскрытия и расследования преступлений можно разделить на международное взаимодействие, взаимодействие с правоохранительными органами и другими государственными структурами.

Ключевые слова: взаимодействие следователя, ведомственные нормативные акты, внешнее взаимодействие, государственные органы, межведомственное взаимодействие, международное сотрудничество, правоохранительные структуры, следственные поручения, уголовный процесс.

Starchenko O.V. Place and role of the external interaction of the investigator during the investigating activities. – *Manuscript.*

The dissertation is for the law Sciences Candidate's Degree, the specialty 12.00.09, Criminal Process and Criminalistics. Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, 2007.

The dissertation is devoted to analysis of the institute of the external interaction of the SIA investigator during the criminal investigational process. The work contains some teoretical ideas and practical recommendations, formulated on account of the complex analysis the court and investigational practice of last years, current scientific researches and foreign experience of crime reducing. Author researches the criminalistical and criminal processual maintenance of the external interaction in the investigator's activities.

There are theoretical aspects of the interaction cathegory and historical development of the investigator's interaction looked at the work. The normative legal regulation and organizational providing of relations, appearing and developing during the external interaction of the SIA investigator are analyzed. The notion, principles and forms of the external interaction of the SIA investigator are defined in the work. The problemative questions of the international interaction of the investigator and of the interaction of the SIA investigator with the organs of legal defense and other state structures are looked at.

The keywords: criminal process, departmental normative acts, external interaction, interdepartmental interaction, international interaction, investigator's comission, investigator's interaction, state organs, structures of legal defense.

